

OS GALOS

REVISTA DE DIVULGACIÓN DA
CULTURA MARÍTIMA E FLUVIAL

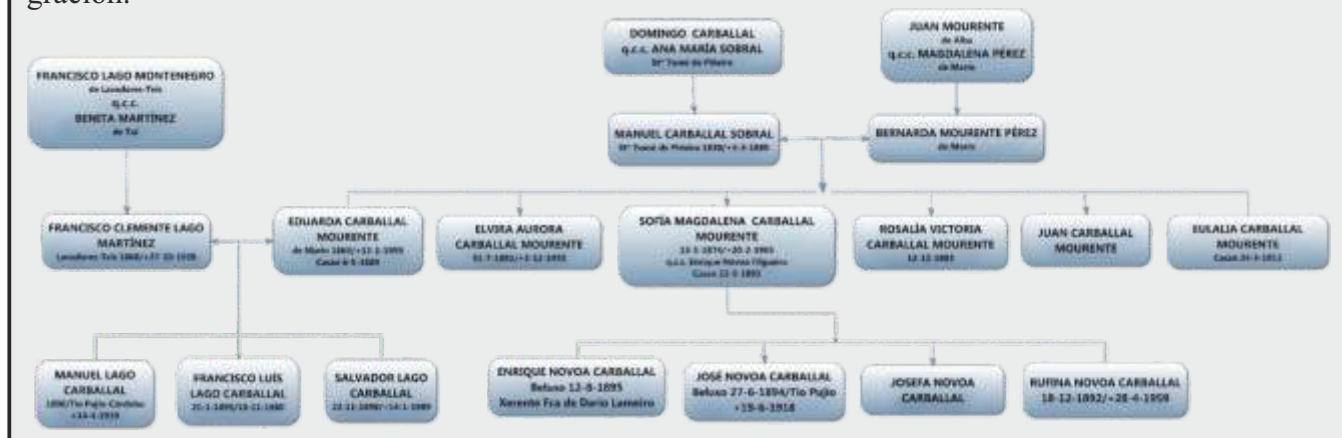

BUCU 2019
Nº 13

Apuntamentos para a Historia da familia Lago-Carballal Emigrantes e industriais da salga na Praia de Beluso

Arturo Sánchez Cidrás

Para falar da familia dos Carballal na Praia de Beluso hai que remontarse ao último cuarto do século XIX coa chegada a este lugar de Manuel Carballal Sobral e a súa familia. Tendo en conta a estrutura da árbore xenealóxica simple da familia Lago-Carballal que vén a continuación, iremos describindo pequenos apuntes da biografía dalgunhas persoas que estiveron relacionadas co mundo da salga e/ou coa emigración.

Manuel Carballal Sobral, nado en 1838, tiña a súas raíces na parroquia de Santo Tomé de Piñeiro (concello de Marín) lugar no que vivían os seus pais Domingo e Ana María. Casou con Mª Bernarda Mourente Pérez, natural de Marín e filla de Juan e Magdalena, coa que tivo seis fillos: Eduarda, Sofía, Aurora, Rosalía, Juan e Eulalia. Faleceu aos 50 anos, o 4 de marzo de 1888, na Praia de Beluso.

Bernarda Mourente iniciouse no mundo da salga cunha instalación ubicada na ribeira do seu pobo, Marín. Aparece como empresaria no centro da praia de Beluso (Figueirón) o 15 de maio de 1872 alugando, por dous anos e por 4.000 reais, un almacén de fomento da sardiña. Eran arrendadores da mesma os tamén veciños de Marín, José Rocafort Paratch e

irmáns co “cirurxán” Agustín Burcet Romero. A casa almacén tiña vivenda, circundado, atador, encascador e todo o necesario para a actividade da salga. E polo contrato sabemos que as súas prensas¹ eran de “argolas”².

Ao finalizar o aluguer o mesmo Manuel Carballal Sobral adquiriu a salga e “*horta anexa de Figueirón coñecida por de Roura dunha finca limítrofe polo Sur camiño de carro en medio que pasou en remate publico á ser propiedade ...*”³ Pasado o tempo continuaría coa empresa o seu xenro Clemente Lago Martínez.

Bernarda Mourente

¹ Máquinas que servían para comprimir o peixe deshidratado e así poder sacar a auga e graxa que aínda tiñan logo de salmoados. Constan como elementos principais de dúas plataformas que se apertan unha contra a outra por medio de pancas ou para-fusos e que, no caso das salgás, poden ser de machos, argolas, sables, fuso colgantes ou fusos ancorados.

² Constaba de 17 argolas (5 vellas e 12 novas). AHPP. Secc. Protocolos. Escr. Manuel Orge Ruíz. 15-5-1872. Fol. 168. Sin.: Ca-3541

³ Carpeta 100 (4) do Arquivo Xulgado Bueu.

Tenda de Juan Carballal (centro) e Antonio Sagues (dereita)

Juan Carballal Mourente Fillo de Manuel Carballal Sobral e Bernarda Mourente Pérez. Persoa culta e cunha excelente biblioteca na casa de Beluso. Foi un dos primeiros Carbballais que probou fortuna na América. Afincouse na cidade de Laguna Larga na provincia arxentina de Córdoba. Dedicouse aos negocios de importación de maquinaria e ferraxaría. Asociouse con Antonio Sagues co que monta un grande establecemento de Ferraxaría que tiña case que 30 empregados. Co paso do tempo venderíalle a súa participación ao seu socio Antonio.

Tiña moita relación coa súa irmá Eduarda á quen escribía e aconsellaba nos negocios familiares que logo levaría o seu marido Clemente Lago. Por poñer un exemplo remontémonos ao mes de maio de 1904 no que Juan lle escribe dende a Arxentina e lle di que soubo que o seu marido Clemente estaba asociado a Enrique Novoa⁴, e lle aconsellaba que estaría mellor só pois nos negocios dese tipo “sempre pasa algo”.

Grazas a mesma carta descubrimos unha morea de cousas como que nese verán de 1904 pasará a

vivir o Sr. [Eligio] Prieto⁵ no 'palacete' pegado aos Carbballales, na Praia de Beluso; ou que ao mandar saúdos para familiares e amigos o fai para un tal Valeriano [Carballal Touza] e Carmen [Malvar Portela] que son seus primos e donos do Almacén de salga da praia de Loira; de Darío [Lameiro Sarachaga] con salga e conservas en Beluso, etc.

E ata lle confesa que está cansado de traballar e cada vez ten máis ganas de virse para Beluso. Que o mesmo pensa Marcial⁶ que segundo lle conta, “marchará antes ca el xa que so lle falta un ano e xa está rico”.

De Juan Carballal temos constancia dunha das súas viaxes a España en marzo de 1919 no transatlántico Reina Victoria Eugenia. E o faría na categoría máis alta, na Cámara de Luxo, con servizo de Prata tal e como podemos contemplar na relación impresa da pasaxe.

En xaneiro de 1938, en plena guerra civil, xa que dende Córdoba-Arxentina doa 2.000 pesetas para unha subscripción Pro-exército. E en decembro dese mesmo ano volve enviárlas 500 pesetas.

Falece en Córdoba-Arxentina o 12 xuño de 1941.

⁴ Enrique Novoa Filgueira, era natural de Vigo (1859) e morreu en Beluso o 30 de maio de 1925. Cuñado de Clemente e Bernarda ao estar casado con Sofía Carballal Mourente e traballaba coma soldador na conserveira que estes posuían en Figueirón-Beluso.

⁵ Os edificios de Prieto e Carballal estaban formados por dúas vivendas-salgas separadas por un muro medianeiro. Houbo un tempo que as dúas salgais estaban comunicadas xa que Eligio Prieto e Clemente Lago chegaron a ter unha Sociedade conxunta chamada 'Prieto e Lago'.

⁶ Irmá de Gonzalo Malvar Fontenla, fundador coa súa muller Emilia Portela Dios da casa Almacén de Punta Loira.

⁷ Toda unha fortuna na época. O total recadado polos donantes citados no xornal foron 2.200 pesetas.

Operarios da fábrica de conservas de D. Clemente Lago. Beluso - Bueu

Eduarda Carballal Mourente (Marín 1869- Beluso 20-2-1965), era a maior das fillas de Manuel Carballal e Bernarda Mourente. Esta, coa súa irmá Elvira Aurora⁸, quedou na casa paterna coidando dos seus pais ata que morreron e logo xestionando o patrimonio familiar da salga ao través do seu marido Francisco Clemente Lago Martínez⁹.

Clemente tomou parte, como moitos outros empresarios da salga, na política local de Bueu, primeiro coma concelleiro e logo como alcalde no período 1909-1910. A nivel empresarial, nesta época, son salientables os varios convenios de sociedade que fixo con outros propietarios de salgas como Eligio Prieto, Darío Lameiro, etc. pero o esforzo inversor máis relevante foi para a transformación da sardiña en conserva e semiconserva. Eduarda e Clemente Lago tiveron tres fillos: Manuel, Francisco e Salvador.

José Novoa Carballal, nado en Beluso o 27-6-1894, era sobriño de Eduarda Carballal, fillo da súa irmá Sofía Magdalena Antonia Carballal Mourente e de Enrique Novoa. Empezou a traballar baixo a mirada do seu tío Juan pero acabou laborando e vivindo,

ata o seu falecemento¹⁰, cos seus curmáns Manuel e Francisco Lago Carballal no lugar de Tío Pujío (Córdoba-Arxentina), a 70 km. de Laguna Larga¹¹.

Manuel Lago Carballal era o maior dos tres irmáns, fillos de Clemente Lago e de Eduarda Carballal, naceu na Praia de Beluso no 1890 e emigrou á provincia de Córdoba (Arxentina) establecéndose no pobo de Tío Pujío onde tiña unha tenda de ferrallería, madeiras, froitos, cereais, etc. chamada *El Progreso*. Era un grande afeccionado á fotografía, inquietude que tamén lle inculcou aos seus irmáns. Chegou a exercer de correspondente dos xornais “Tercero abajo” e de “La Voz del Interior”. Morreu a consecuencia dunha grave enfermidade en Tío Pujío o 14 de abril de 1919.

⁸ Elvira Aurora Carballal Mourente naceu en Beluso o 31 de xullo de 1881 e faleceu solteira a idade de 74 anos (3.-12-1955)

⁹ Nado en Lavadores-Teis no 1868 e morreu en Beluso o 27 de outubro de 1928. Casaron en Beluso o 6 de maio de 1889.

¹⁰ O 19-6-1918, en Tío Pujío cando tiña 24 anos.

¹¹ Onde vivía seu tío Juan Carballal Mourente.

Familia Lago-Carballal: Salvador Lago, Eduarda Carballal, Clemente Lago, Manuel Lago e Francisco Lago Carballal

Francisco Lago Carballal (22-1-1895/10-11-1980) tamén estivo na Arxentina. En 1916 vivía en Tío Pujío (Córdoba-Arxentina) como dependente na casa de Manuel Lago e Cía (seu irmán maior).

Francisco Lago Carballal

No 16 de outubro dese ano de 1916 solicitou un indulto ao goberno de España xa que estaba condenado¹² porque cando se efectuou o recrutamento do exército aos da súa quinta non comparecera no concello de Bueu no que foi alistado, tampouco no acto de clasificación e declaración de soldados, nin ante o cónsul de España en Arxentina (que era onde residía por esas datas).

Na instancia de solicitude di estar “disposto a efectuar a súa presentación para incorporarse a filas e permanecer nelas o tempo que estiveron os da súa quinta”.

O médico do consulado tras facerlle o recoñecemento preceptivo deuno por “.....” e máis tarde excluído temporalmente para o servizo das armas, o que lle permitiu seguir traballando na Arxentina onde permaneceu 13 anos máis.

A partires de 1919, por falecemento do seu irmán Manuel, tivo que tomar o relevo deste e facerse cargo da empresa. Retornou a España de forma definitiva en outubro de 1929. Do banquete de despedida organizado polos compañeiros e socios da empresa hai constancia gráfica tal e como pode mirarse na fotografía adxunta.

Banquete de despedida 11-10-1929

¹² J.G.-944. Gaceta de Madrid, Vol- 1, 1915 páx. 825

Salvador Lago Carballal (Beluso 1898-1989) o máis pequeno dos Carballais non estivo emigrado na Arxentina. Estaba de axudante do seu pai e logo, coa volta do seu irmán Francisco¹³, ambos realizaron proxectos sempre relacionados co mar, como na Roiba, con Manuel Abalo, no tratamento de peixe e posterior transformación do almacén nunha cetaria ou facendo Sociedade para colocar e explotar as dúas primeiras bateas de mexillón en Bueu no ano 1963¹⁴. Mais, o que quizais sexa menos coñecido de Salvador *Carballal* é a súa sensibilidade pola música, teatro, fotografía e pola cultura en xeral. O seu irmán Paco tamén actuaba con el, case sempre como actor e cantor. Citarei algúns exemplos que ilustren o que acabo de afirmar:

Con respecto á súa faceta de músico dicir que tocaba o piano, dirixía orquestra, cantaba ópera,... como na función benéfica que se fixo no Salón Guerra de Beluso a primeiros de ano de 1928 na que dirixiu a orquestra e na que cantou o seu irmán Paco¹⁵ “Una noche de España”.

Era frecuente que Salvador Carballal fose o que organizaba obras de teatro, declamación e óperas nos cines de Bueu e, sobre todo, en Beluso como a de abril 1928 coa Velada Teatral que el mesmo dirixiu. Ou en datas máis próximas a nós como 1941 en que había dous grupos de teatro, un formado por unhas mozas do lugar de Pitis¹⁶ e outro con compoñentes da mocidade de Bueu e Beluso e ambos grupos uníronse¹⁷ dirixidos por Salvador Lago Carballal, que era axudado nesta tarefa por José Mª Estévez Castro.

O curioso desta xuntanza de grupos é que nunca chegaron a representar as obras preparadas pois cando o ían facer o director tivo que partir cara a Arxentina para facerse cargo dunha herdanza do seu tío

Clemente (pai) e Salvador Lago

Juan que o retivo naquelas terras bastantes meses. Cando volveu Salvador Lago Carballal seguiu organizando outras obras de teatro, declamación...

En canto á fotografía, moitas son as que quitaba e as que el mesmo revelaba. Non é de estrañar que en novembro de 1921 aparecese na prensa¹⁸ como gañador do 2º premio nacional de fotografía “Escenas del veraneo” convocado pola empresa estadounidense KODAK.

¹³ Eran coñecidos como Paco e Salvador 'Carballal'.

¹⁴ Por Orde Ministerial de 25 de xaneiro de 1963 concédesele a Francisco Lago Carballal os viveiros ('Goday' nº 3 e 4) e dereitos de concesión como titular dos mesmos. No ano 1969, por Orde de 9 de xullo (BOE nº 184 do 2 de agosto, páx.12160) na que se autorizan transferencias de concesións de viveiros flotantes de mexillóns accédese á petición de Francisco Lago para que se transfiran eses dereitos como novo titular a Manuel Abalo Fernández (seu socio).

Nesas datas de vacacións en Beluso.

¹⁵ Nesas datas de vacacións en Beluso.

¹⁶ Que representaban, nun local da zona, pequenas pezas teatrais dirixidas por Rosa de Claudina e Amelia de Cristina. Algunhas da compoñentes deste grupo eran Aurora González, Benita Santos 'Chita', Adelina de Piris, Norma e Olga de Peinado, Maruja e Carmen 'de Pica', Mery Fazzina,...

¹⁷ Ensaibaban na praia de Beluso na casa de Carballal.

¹⁸ Exemplo: na páxina 22 do xornal ABC do 7 de novembro de 1921. O premio consistiu en 500 pesetas en efectivo (cantidade importante nesas datas) e a súa fotografía gañadora estivo exposta nunha galería, na Avda. do Conde de Peñalver en Madrid.

A fotografía de Salvador, co lema “La morralla del Cantábrico”, representa unha escena estival cun primeiro plano de 13 nenos posando na auga, co irmán do autor en segundo plano e as rochas do mar de Beluso coa Ría de fondo. Salvador Lago tamén ten no seu haber dúas accións relevantes como

donante: por unha banda os terreos¹⁹ para unha escola de infantil en Sanamedio - Beluso e noutra unha pequena capela²⁰ dedicada á Virxe do Carme, na mesma Praia de Beluso, polo lado oeste das súas casas.

Para rematar vou transcribir un parágrafo dunha carta de Torrente Ballester²¹ falando de Johán Carballeira no que se fai referencia aos Carballal:

Durante 1931-32, Johán Carballeira, que era un hombre alto y muy delgado, me inició en la amistad del Cubano, a cuya taberna en la Banda del Río llamaban Jaca; y a los hermanos Carballal, que tenían una casa en Beluso de Abajo, en la cual estaban los libros de su tío [Juan], que nunca conocí, pero que los prestaban de muy buen grado.

Eran, en su mayor parte, traducciones: allí conocí mi primer Gide, y mi primer Dos Passos. No sé si mi primer conocimiento de Unamuno procede de allí; en todo caso, va muy ligado a la figura de Carballeira.

¹⁹ No Testamento Aberto asinado o 15-12-1988 e aceptado o Legado a favor do Concello no Pleno do día 11 de marzo de 1989.

²⁰ Proxecto realizado en 1982 polo arquitecto José Míguez León.

²¹ Era unha carta na que se respostaba a José Ramón Álvarez Pérez sobre a súa amizade con Johán Carballeira. Asinada en Salamanca o 23 de febreiro de 1998.

Gravado de Federico Guisasa de 1880 co título de Patrón co seu bote en Beluso